

- Sołowiej M. 2011. Zanikanie populacji lęgowej dzierłatki *Galerida cristata* w Szczecinie w latach 1999–2009. Ptaki Pomorza 2: 67–74.
- Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro-Natura”, Wrocław 2003.
- Tryjanowski P., Kuźniak S., Kujawa K., Jerzak L. 2009. Ekologia ptaków krajobrazu rolniczego. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Wilżak T., Pietrzak T. 2013. Populacja dzierłatki *Galerida cristata* w Kaliszu. Ptaki Wielkop. 2: 120–125.
- Wójciak J., Biaduń W., Buczek T., Piotrowska M. 2005. Atlas ptaków lęgowych Lubelszczyzny. Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne, Lublin.
- Wylegała P., Krąkowski B., Sieracki P., Kasprzak A., Rosin Z. 2009. Liczebność, zagęszczenie oraz siedliska lęgowe dzierłatki *Galerida cristata* w krajobrazie rolniczym Wielkopolski. Not. Orn. 50: 312–318.
- Żurawlew P., Markiewicz E. 2014. Ptaki miasta Pleszewa. Ptaki Wielkop. 3: 3–17.

Przemysław Żurawlew

Żbiki 45, 63–304 Czermin
grusleon@gmail.com

Piotr Tryjanowski

Instytut Zoologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
ul. Wojska Polskiego 71C, 60–625 Poznań
piotr.tryjanowski@gmail.com

Występowanie pluszcza *Cinclus cinclus* w Wielkopolsce

Przemysław Żurawlew, Jacek Więckowski

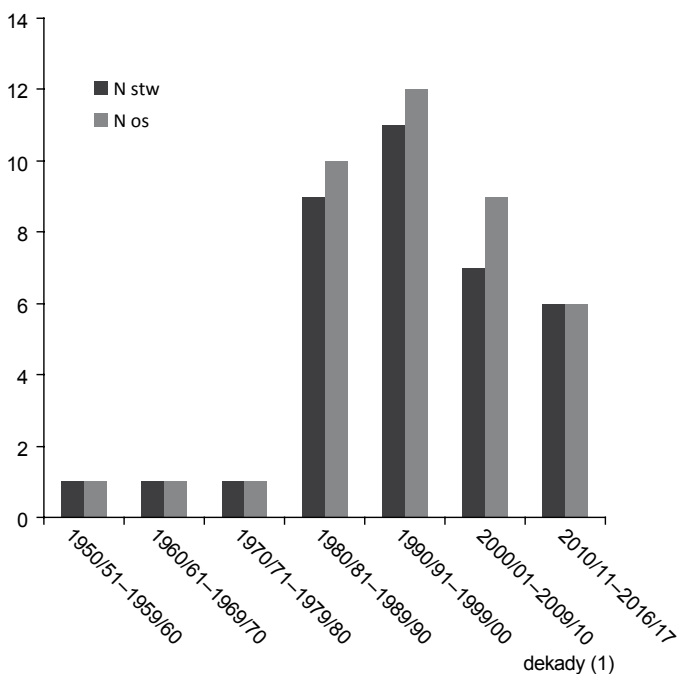
Pluszcz *Cinclus cinclus* gniazduje we wszystkich pasmach górskich Europy. Zasięg jego lęgowisk obejmuje południową i środkową część kontynentu, a także Irlandię, Wielką Brytanię, Fennoskandię, płw. Kola, Ural i Kaukaz (Hagemeijer & Blair 1997). Najliczniejsze populacje, liczące przynajmniej 10 tys. par, występują w Chorwacji, Francji, Niemczech, Norwegii, Rosji i Rumunii (BirdLife International 2015). W Polsce gniazduje w Karpatach, Sudetach i na wyżej położonych przedgórzach. Ponadto występuje na Wyżynie Krakowsko–Częstochowskiej i sporadycznie w północnej Polsce. Gatunek preferuje szybko płynące, czyste strumienie górskie, na nizinach zasiedla zalesione odcinki wartkich rzek (Sikora 1993, Sikora et al. 2007). Na nizu Śląska lęgowy tylko sporadycznie (Dyrz et al. 1991). W polskich górach gniazduje środkowoeuropejski podgatunek *C. c. aquaticus*, natomiast na północy kraju zanotowano lęgi par z podgatunku nominatywnego, jak i par mieszanych z podgatunkiem *aquaticus* (Sikora 1993, 1994, Sikora & Neubauer 2008). Celem niniejszej notatki, jest podsumowanie i zweryfikowanie wiadomości o pluszczu w Wielkopolsce, na podstawie bogatszego materiału, niż we wcześniejszym opracowaniu (Bednorz et al. 2000).

Z terenu Wielkopolski podawano dawniej ogólnikowe informacje o gniazdowaniu tego gatunku w roku 1903 w rejonie Śmigła (Hammling 1933), w roku 1907 w kilku leśnictwach (bez podania szczegółów) (Schultz 1911) i w roku 1922 koło Sierakowa (Wodziczko et al. 1938). Do danych tych należy obecnie podejść z dużym dystansem, gdyż w żadnym z tych przypadków nie podano konkretnych i jednoznacznych informacji wskazujących na odbycie przez ten gatunek lęgów. Ponadto w lipcu 1942 pluszcz był obserwowany przy

młynie na Wełnie w Jaraczu (Bednorz et al. 2000). Prawie nieznanym i niekiedy poddawany w wątpliwość (Bednorz et al. 2000) faktem gniazdowania pluszcza w Wielkopolsce było znalezienie gniazda w dniu 29.04.1962 w ujściu Wirynki w Wielkopolskim PN (Wołk 1978). Autor znalazł na małym buku *Fagus silvatica*, rosnącym 2 m od nurtu rzeczki, nieuszkodzone gniazdo, znacznie większe od gniazda raniuszka *Aegithalos caudatus* czy strzyżyka *Troglodytes troglodytes*, było ono kuliste i nieco wydłużone z otworem z boku. Gniazdo znajdowało się w rozwidleniu (70 cm nad stokiem brzegu), zbudowane było z pędów roślin i suchych liści, bez ptasich piór w wyściółce – zawierało 6 zimnych, białych jaj o matowej skorupce. Pomimo, że autor nie obserwował samych ptaków podany opis wskazuje jednoznacznie na lęg tego gatunku, co jest pierwszym pewnym i jedynym współczesnym (po roku 1950) przypadkiem gniazdowania pluszcza w Wielkopolsce.

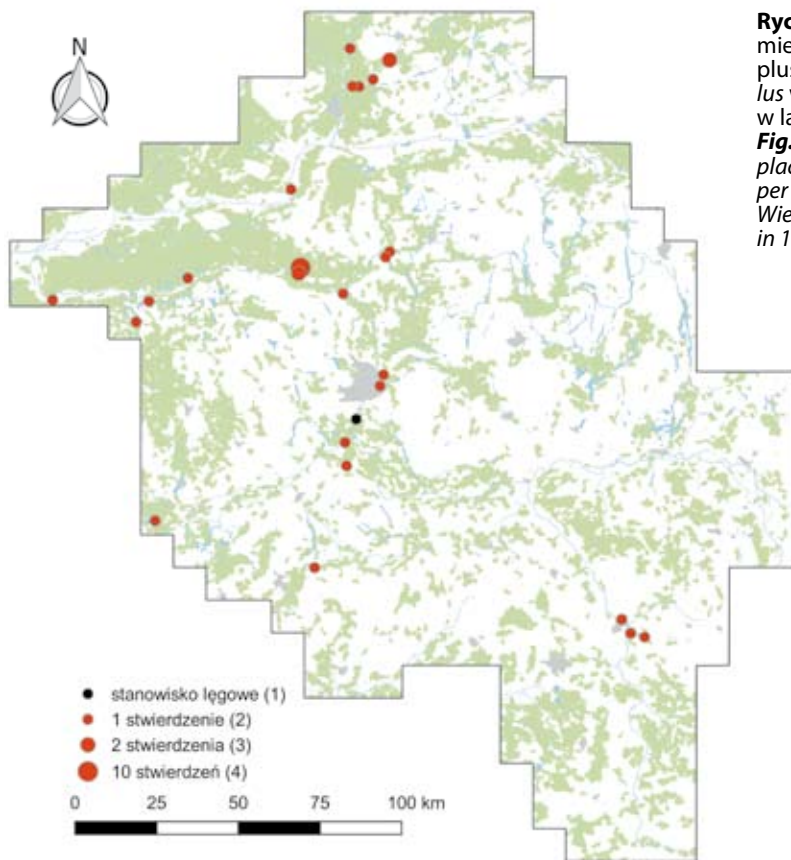
Ponadto pluszcza w latach 1951–2017 w Wielkopolsce zanotowano 36 razy (40 os.) podczas 24 sezonów jesienno–zimowych (ryc. 1). Jesienią najwcześniej odnotowany we wrześniu, w październiku nie był obserwowany, a z listopada pochodzi 6 obserwacji. Zdecydowana większość obserwacji pochodziła z miesięcy ściśle zimowych (XII, I i II), w marcu zanotowany jeden raz, a w kwietniu dwa razy. Pojedyncze ptaki zanotowano 32 razy, a po 2 ptaki widziano 4 razy (tab. 1).

Gatunek był notowany najczęściej nad rzekami (30 razy), ponadto nad kanałami (3 razy) i strumieniem (1 raz). Dziesięć razy notowano go na rz. Kończak, a cztery razy na Głomi, ponadto na Wełnie, Głównej, Kamionce, Warcie, Gwdzie, Strużycy, Pokrzywnicy, Małej Wełnie, Cybinie, Prośnie, Południowym Kanale Obry, Kanale Mosińskim, kanale Romanowo oraz na bezimiennym dopływie Warty i strumieniu przy Jez. Gorzyńskim. Odnotowany był też nad jez. Grodzisko i na stawach w Grzybnie (tab. 1). Szczególnie interesujące są trzy obserwacje z południowo–wschodniej części regionu – z Kalisza i okolic, brak natomiast jego obserwacji z rozległych obszarów regionu w części północnej i wschodniej (ryc. 2). Miejscami obserwacji były często obiekty hydrotechniczne i ich sąsiedztwo: mosty, progi wodne, śluza, młyn, jaz i betonowe brzegi.

Ryc. 1. Rozkład obserwacji pluszcza *Cinclus cinclus* w poszczególnych dekadach w Wielkopolsce; N stwierdzeń (słupki ciemnoszare), N osobników (słupki jasnoszare)

Fig. 1. The distribution of the records (Nst) and the number of the individuals (Nos) of the dipper *Cinclus cinclus* during 10 years periods in Wielkopolska. (1) – decades

Ryc. 2. Lokalizacja miejsc obserwacji pluszcza *Cinclus cinclus* w Wielkopolsce w latach 1951–2017
Fig. 2. Location of the places with noted dipper *Cinclus cinclus* in Wielkopolska region in 1951–2017

Nie wiadomo do jakiego podgatunku należały ptaki, które gniazdowały w Wielkopolsce. Spośród pozostałych obserwacji do skandynawskiego podgatunku *C. c. cinclus* najprawdopodobniej należały pluszcze obserwowane 12.01.1953 na rz. Głównej (Sokołowski 1972), w grudniu 1974 i 2.01.1975 na rz. Kończak (Bereszyński 1975), 18.01.1988 nad Południowym Kanałem Obry (Sikora 1993) i 29.12.2012 na rz. Kończak (J. Wyrwał, R. Kubacki). Prawdopodobnie większość obserwacji dokonanych w regionie dotyczy podgatunku skandynawskiego, należy jednak podkreślić, że nawet dokumentacja fotograficzna nie zawsze pozwala na pewne oznaczenie podgatunków czy wykluczenie mieszańców podgatunkowych (tak było w przypadku obserwacji z 1.11.2008, 6.01 i 26.02.2011, 17.02.2013; tab. 1). Odróżnianie w terenie skandynawskiego podgatunku pluszcza od formy występującej w naszych górach sprawia kłopoty, jest możliwe z bliska i w dobrych warunkach oświetlenia (Sikora 1993).

W północnej Polsce najwcześniej podgatunek ten był tam notowany jesienią w końcu września, stwierdzenia październikowe były wyjątkowe, a zasadniczy przylot na zimowisko miał miejsce w połowie i w końcu listopada. Odlot na lęgowiska do Skandynawii rozpoczynał się w końcu lutego, a kończył się na przełomie marca i kwietnia. Ostatnie obserwacje miały miejsce w pierwszych dniach kwietnia. Pluszcze najczęściej obserwowano pojedynczo, a maksymalne skupienie liczyło 5 osobników. Preferował rzeki o głębokości do 1 m i szerokości do 20 m, najczęściej był obserwowany w pobliżu budowli hydrotechnicznych (Sikora 1993).

Tabela 1. Stwierdzenia pluszcza *Cinclus cinclus* w Wielkopolsce w latach 1951–2017
Table 1. The observations of the dipper *Cinclus cinclus* in Wielkopolska region in 1951–2017. (1) – date, location, data source

Lp.	Data, lokalizacja, źródło danych (1)
1	12.01.1953 – 1 os., rz. Główna, Poznań (Sokołowski 1972)
2	29.04.1962 – gniazdo z jajami, ujście rz. Wirynki, pow. poznański (Wołk 1978)
3	30.12.1968 – 1 os., rz. Kamionka poniżej Jez. Bielskiego, pow. międzychodzki (E. Biesiadka w: Materiały 1974)
4	12.1974 i 2.01.1975 – 1 os., rz. Kończak, Papiernia/Stobnica, pow. obornicki (Bereszyński 1975)
5	01.1981 – 2 os., strumień przy Jez. Gorzyńskim, pow. międzychodzki (W. Marciniak, T. Mizera w: Maciorowski et al. 2000)
6	12.01.1985 – 1 os., rz. Warta, Stobnica, pow. obornicki (A. Bereszyński i inni)
7	12.01.1986 – 1 os., rz. Warta, Skwierzyna, pow. międzyrzecki (W. Kusiak w: Bednorz et al. 2000)
8	02.1986 – 1 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (J. Więckowski)
9	3.01.1987 – 1 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (J. Więckowski)
10	14.01, 4, 11 i 21.02.1987 – 1 os., ujście rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Bereszyński, ks. J. Kaczmarek)
11	18.01.1988 – 1 os., Południowy Kanał Obry, Rudno, pow. wolsztyński (S. Kuźniak w: Sikora 1993)
12	14.01.1990 – 1 os., rz. Gwda, Płytnica/Tarnówka, pow. złotowski (R. Pinkowski w: Bednorz et al. 2000)
13	14.04.1990 – 1 os., rz. Strużyca, Dolnik, pow. złotowski (A. Konopka)
14	09.1990 – 1 os., rz. Pokrzywnica, Trojanów, pow. kaliski (Sz. Róžański w: Wilzak 2004)
15	12.01.1991 – 1 os., jez. Grodzisko, Grodzisko, pow. leszczyński (J. Konopka w: Sikora 1993)
16	28.12.1991 – 1 os., rz. Wełna, Oborniki (M. Ilków w: Bednorz et al. 2000)
17	27.01.1992 – 1 os., rz. Głomia, Krajenka, pow. złotowski (A. Konopka)
18	13.11.1993 – 1 os., ujście kanału Romanowo, Lipica, pow. czarnkowsko-trzcianecki (P. Wylegała w: Bednorz et al. 2000)
19	28.01.1994 – 1 os., rz. Głomia 1 km na W od Skórki, pow. złotowski (A. Gański)
20	6.11.1994 – 1 os., rz. Głomia, 4 km na W od Skórki, pow. złotowski (A. Gański)
21	2.12.1995–14.03.1996 – 1 os., rz. Mała Wełna, Rogoźno, pow. obornicki (J. Dąbrowski w: Bednorz et al. 2000)
22	27.11.1998 – 1 os., rz. Cybina, Poznań (P. Śliwa)
23	2.12.1999 – 1 os., rz. Wełna, Cieśle, pow. obornicki (A. Lange)
24	02.2000 – 2 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Kraśkiewicz, J. Więckowski)
25	02.2003 – 1 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Kraśkiewicz, J. Więckowski)
26	04.2003 – 2 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Kraśkiewicz, J. Więckowski)
27	24.11.2004 – 1 os., rz. Wełna, Oborniki (J. Wyrwał)
28	02.2004 – 2 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Kraśkiewicz, J. Więckowski)
29	02 i 03.2006 – 1 os., bezimienny dopływ rz. Warty, Bucharzewo, pow. międzychodzki (A. Kasprzak)
30	1.11.2008 – 1 os., Kanał Mosiński, Mosina, pow. poznański (P. Śliwiński, D. Niedbała)
31	22.12.2009 – 1 os., rz. Głomia, Krajenka (A. Konopka)
32	14.11.2010 – 1 os., stawy w Grzybnie, Grzybno, pow. śremski (B. Nowak, M. Janowski)
33	6.01 i 26.02.2011 – 1 os., rz. Pokrzywnica, Szałe, pow. kaliski (M. Chabierski, www.birdwatching.pl)
34	02.2011 – 1 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Nikodem)
35	29.12.2012 – 1 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (J. Wyrwał, R. Kubacki)
36	02.2013 – 1 os., rz. Kończak, Stobnica, pow. obornicki (A. Nikodem, P. Nowak)
37	17.02.2013 – 1 os., rz. Prosna, Kalisz (R. Wierzbicki)

Zimowisko pluszcza w Wielkopolsce ma marginalne znacznie w skali północnej części kraju. Na sąsiednim Pomorzu przed dwoma dekadami jego liczebność oceniono na ok. 200–300 os. (Sikora 1993), jednak obecnie jest on znacznie mniej liczny (A. Sikora, dane niepubl.). Niższa liczebność w Wielkopolsce wynika z tego, że ptaki ze Skandynawii zajmują w pierwszej kolejności rzeki pomorskie, bardziej odpowiednie siedliskowo (większe spadki i szersza dostępność) i położone bliżej od legowisk w Skandynawii. Wzrost liczby stwierdzeń pluszcza w Wielkopolsce w ostatnich latach nie wynika z rzeczywistego wzrostu populacji zimującej, ale z większej wykrywalności tego gatunku. Równie rzadko skandynawski podgatunek spotykany był na Ziemi Lubuskiej (Mleczak 2000, Czwałga & Wasielewski 2000), ponadto raz został stwierdzony na Śląsku w dolinie Baryczy (Witkowski et al. 1995) oraz dwukrotnie na Ziemi Łódzkiej w Załęczańskim Parku Krajobrazowym (B. Lesner, dane niepubl.).

Najbardziej prawdopodobnymi miejscami, gdzie w okresie zimowym można spotkać pluszcze w Wielkopolsce są: dopływy Gwdy – Rurzyca, Płytnica, Głomia i Pankawa, dopływy Noteci – Orla, Łobżonka, Bukówka i Drawa oraz dopływy Warty – Wełna, Kończak i Smolnica.

Serdecznie dziękujemy Wszystkim, którzy przekazali swoje niepublikowane obserwacje. Arkadiuszowi Sikorze dziękujemy za cenne uwagi do tekstu i za pomoc w identyfikacji podgatunków pluszcza ze zdjęć, a Pawłowi Czechowskiego, Szymonowi Beuchowi i Tomaszowi Janiszewskiemu za informacje o występowaniu pluszcza na Ziemi Lubuskiej, Śląsku i na Ziemi Łódzkiej.

Summary: The dipper *Cinclus cinclus* in Wielkopolska region. The note is a summary of the data concerning the presence of the dipper *Cinclus cinclus* in ornithological region of Wielkopolska. The species was formerly nesting here in 1903, 1907 and 1922, as well as more recently in 1962. Moreover, in 1951–2017 it was noted 36 times (the total of 40 individuals), during 24 of the autumn–winter seasons. The earliest record in autumn was from the September 1990, and then 1.11.2008 and 6.11.1994. The vast majority of the observations were from XII, I, II. The latest observations was noted on April 1990 and 2003. Most of the records were concerning single birds (32 times) and four times 2 birds were noticed. The subspecies of the dipper nesting in Wielkopolska is unknown, and only in very few cases the birds were labelled for Scandinavian subspecies of *C. c. cinclus*.

Literatura

- Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winięcki A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
- Bereszyński A. 1975. Obserwacje pluszcza (*Cinclus cinclus*) w woj. poznańskim. Not. Orn. 16: 36.
- BirdLife International. 2015. European Red List of Birds. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Czwałga T., Wasielewski H. 2000. Obserwacje pluszcza *Cinclus cinclus* L. 1758 w Gryżyńskim Parku Krajobrazowym. Przegl. Przynr. 11(2–3): 218–219.
- Dyrzc A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski.
- Hagemeijer E. J. M., Blair M. J. (eds.). 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & AD Poyser, London.
- Hammling J. 1933. Zur Vogelwelt des Posener Landes. Dtsch. Wiss. Z. Polen 26: 27–82.
- Maciorowski G., Mizera T., Ilków M., Statuch T., Kujawa D. 2000. Awifauna Sierakowskiego Parku Krajobrazowego. Wielkop. Prace Ornitol. 9: 39–67.
- Materiały. 1974. Not. Przynr. 7(10): 90–103.
- Mleczak M. 2000. Pierwsze stwierdzenie skandynawskiego podgatunku pluszcza *Cinclus cinclus cinclus* na Ziemi Lubuskiej. Przegl. Przynr. 11(2–3): 217–218.

- Schultz C. 1911. Studien über die Posener Wirbeltierfauna. Festschr. 51 Versammlung Dtsch. Philol. Schulmänner, Posen: 55–81.
- Sikora A. 1993. Występowanie skandynawskiego podgatunku pluszcza (*Cinclus cinclus cinclus*) w Polsce. Not. Orn. 34: 214–230.
- Sikora A. 1994. Dalekodystansowy przelot środkowoeuropejskiego podgatunku pluszcza (*Cinclus c. aquaticus*) i jego lęg mieszany z podgatunkiem skandynawskim (*C. c. cinclus*) na północy Polski. Not. Orn. 35: 182–185.
- Sikora A., Czapulak A., Mielczarek P. 2007. Pluszcza *Cinclus cinclus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 342–343.
- Sikora A., Neubauer G. 2008. Scandinavian and central European subspecies of White-throated Dipper *Cinclus cinclus* interbreed in an isolated population in northern Poland. Ornithologica Fennica 85: 73–81.
- Sokołowski J. 1972. Ptaki Ziemi Polskiej. Tom I–II. PWN, Warszawa.
- Wilżak T. 2004. Ptaki zbiornika Szałe. Wielkop. Prace Ornitol. 10: 109–142.
- Witkowski J., Orłowska B., Ranozek E., Stawarczyk T. 1995. Awifauna doliny Baryczy. Not. Orn. 36: 5–74.
- Wodiczko A., Krawiec F., Urbański J. 1938. Pomniki i zabytki przyrody. Wyd. Okr. Kom. Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze 8: 1–472.
- Wołk K. 1978. Wodne i błotne ptaki na Warcie w Wielkopolskim Parku Narodowym. Chrońmy Przyr. Ojcz. 34(4): 21–32.
- www.birdwatching.pl [dostęp 1.12.2016].

Przemysław Żurawlew

Żbiki 45, 63–304 Czermin
grusleon@gmail.com

Jacek Więckowski

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Instytut Zoologii, Stacja Terenowa w Stobnicy
Stobnica 1, 64-607 Kiszewo
piastun666@o2.pl

Przypadek lęgu hybryda czarnowrona *Corvus corone* i wrony siwej *C. cornix* z wroną siwą *C. cornix* na Pojezierzu Leszczyńskim

Janusz Stępniewski

W roku 2016 nad Jez. Łoniewskim w Osiecznej (pow. leszczyński) stwierdzono lęg hybryda czarnowrona *Corvus corone* i wrony siwej *C. cornix* z wroną siwą *C. cornix*. Stwierdzenie gniazdowania było poprzedzone obserwacją hybryda czarnowrona w dniu 31.05, suszącego się po kąpeli na obumarłym drzewie w południowo-zachodniej części jeziora. Data tej obserwacji sugerowała możliwość lęgu ptaka. Kolejna kontrola dokonana w dniu 4.06 potwierdziła to przypuszczenie, gdyż wówczas kilkakrotnie obserwowano tego ptaka zalatującego do przyzamkowego parku w Osiecznej usytuowanego nad jeziorem. Ptak ten zawsze lądował pośród drzew rosnących na skraju zadrzewienia, bezpośrednio graniczącego z taflą jeziora. Tam też odnale-